

Přehled přednášek předmětu Základy práva za období září až prosinec 2012

Obsah:

Právní stát.....	2
Moc zákonodárná, výkonná a soudní a jejich orgány; legislativní proces.....	12
Základní pojmy teorie práva.....	16
Problematika cizinců a azylantů.....	21

Právní stát a jeho principy v ústavním pořádku České republiky

Moderní stát vyjadřuje přívlastkem moderní svoji odlišnost od starověkého a středověkého státu a je výsledkem dlouhého vývoje, který postupně modifikoval formy státu, strukturu jeho institucí a rovněž jeho základní funkce. V průběhu tohoto vývoje se současně utvářela a precizovala stěžejní idea, s níž je moderní demokratický stát spojován, totiž idea právního státu.

Právní stát – tímto slovním spojením se v dnešním právu, státovědě nebo politologii vyjadřuje, že se jedná o **stát, který je svým právem vázán a kde právo vládne jako závazný regulativ pro výkon státní moci**. Toto právo musí splňovat určité kvalitativní předpoklady, nemůže to být jakýkoli soubor právních norem, byť by se daný stát tímto souborem právních norem řídil a považoval je za závazné. Existuje velký počet států, v nichž právo hraje důležitou roli a takové státy se právem při výkonu státní moci řídí, avšak těžko bychom tyto státy označili za právní státy.

Historické kořeny pojmu právní stát

Myšlenky vlády práva, resp. zákona mají poměrně bohatou tradici již v antice. Za všechny můžeme jmenovat Platónovy *Zákony* či Aristotelovu *Etiku Nikomachovu*.

Zatímco ve svém vrcholném díle *Ústava* je Platón přesvědčen, že ti nejlepší z lidí jsou schopni racionálního vhledu do fungování společnosti a tito by měli vládnout všem ostatním, neboť jako lidé absolutně rozumní a spravedliví mají za účelem zajištění politické spravedlnosti dostat absolutní moc, tak ve svém posledním díle - v *Zákonech* - lze sledovat značný posun v jeho myšlení. Skepse ohledně možnosti nalézt osvícené vládce se projevuje v zásadním zvýraznění úlohy zákona a mimo jiné se v *Zákonech* můžeme dočíst, že zákon je neomezeným pánem nad vládci a vládci jsou jen poslušnými poddanými ve službách zákona.

Aristoteles pak v *Etice Nikomachově* říká, že „proto nenecháváme vládnouti člověka nýbrž zákon, poněvadž člověk vládne ve svůj prospěch a stává se tyranem.“

Zkušenost antického člověka opravdu byla taková, že vláda – ať už jakákoli – demokratická či aristokratická – se může velmi snadno zvrhnout v tyranii a k moci se může lehce dostat člověk, který vše podřídí svým vlastním cílům na úkor cílů obecným

Nejen tyto ale i myšlenky dalších antických myslitelů o vázanosti právem tedy ukazují, že už antika si byla vědoma důležitosti zákonů pro stabilitu a zdárný vývoj obce, ovšem pokud se blíže seznámíme s myšlením právě třeba Platóna a Aristotela, zjistíme, že v jejich učení je i řada velmi podivných a místy až odpudivých prvků a skutečné základy moderního chápání právního státu je třeba hledat až v myšlení pozdějším, především pak v myšlení 18. a 19. století.

Právní stát X vláda práva

Není třeba rozebírat jednotlivé autory, kteří se problematikou právního státu zabývali, avšak je třeba zmínit dva základní směry, kterým se myšlení o právním státě ubírá:

- a) kontinentálně evropská koncepce právního státu
- b) angloamerická koncepce vlády práva

Rozdílný vývoj kontinentálně evropského právního státu od jeho anglo-amerického protějšku souvisí zejména s rozdílným společenským a politickým vývojem státu a společnosti a odlišně se vyvíjející právní kulturou

ad a) Kontinentální koncepce právního státu (něm. Rechtsstaat, fr. état de droit)

Navazuje na ideály osvícenství a Velké francouzské revoluce. Podle Deklarace práv člověka a občana se lidé rodí a zůstávají svobodní a rovni ve svých právech. Deklarace dále specifikuje základní přirozená práva člověka, mezi něž zařadila svobodu, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku. **Do centra pozornosti je tak tedy postaven svobodný občan se svými právy a svobodami.**

Druhým zdrojem je pak kantovské dělení přirozeného a pozitivního práva. Zatímco přirozené právo je právem apriorním, nepodléhajícím změnám, neboť je nezávislé na vůli

zákonodárce, tak pozitivní (psané) právo je historické, dočasné, změnám podléhající. Obě práva je třeba uvést do souladu. V Kantově pojetí je pak právní stát garant svobody – základního přirozeného práva každého, kdo rozvíjí v občanské společnosti svoje přirozené vlohy. Jeho funkcí je ochrana právního řádu a jeho uskutečňování. Jedinou povinností právního státu je zabezpečení právní jistoty každého jednotlivce.

To jsou východiska kontinentálního pojetí právního státu, samotnou doktrínu pak v polovině 19. století teoreticky rozpracovali němečtí pozitivističtí právníci.¹ **Základní myšlenkou jejich koncepce je idea, že státní moc a její výkon musejí být důsledně vázány právem a že zasahování státu do života jedince se může uskutečňovat výlučně v souladu s ústavou a zákony. Základním pramenem je přitom zákon jako všeobecně závazný normativní právní akt.**

Pozitivistickým pojetím právního státu otrásl vývoj v první polovině 20. stol., kdy se k moci dostává stalinismus, fašismus a nacismus. Pro tyto režimy a ideologie je charakteristický odpor k přirozenoprávnímu hodnotovému základu právního státu, zákon se stává sluhou státní moci, která zcela neguje základní lidská práva.

ad b) Angloamerická koncepce vlády práva (rule of law)

Angloamerická doktrína se vytvářela v atmosféře odlišné právní kultury a rozdílného politického systému. Při jejím formování sehrál významnou roli zejména angloamerický liberalismus zdůvodňující **liberálně chápaný ideál svobody a minimálního státu**. I v tomto politickém a právním systému se postupně zformulovala doktrína analogická kontinentálnímu právnímu státu, jež je označovaná jako „Rule of Law“ a překládá se jako „vláda práva“.

Zásadní místo zde náleží (na rozdíl od kontinentálního pojetí právního státu) soudům a soudcovské tvorbě práva. Dynamika společenských vztahů generuje neustálé střety zájmů a

---

¹ Právní pozitivismus je směr právního myšlení vzniklý v polovině 19. století. Právo je dle této právní školy totožné se zákonem (a podzákonými předpisy, které jsou vydány na základě zákony, k jeho provedení a v jeho mezích). Právní pozitivisté polemizují se školou přirozenoprávní, která vychází z předpokladu existence nepsaného a neměnného práva, jež odpovídá lidské přirozenosti a je pozitivnímu právu nadřazeno. Pozitivisté zužují svůj teoretický zájem pouze na platné právo a pojem práva omezují na soubor norem vydaných a garantovaných státem. V právním státě platí zákonem (a zvláště ústavou) stanovená přesná pravidla pro činnost státních orgánů a všech veřejnoprávních subjektů, jakož i soukromých právnických a fyzických osob. Pozitivistickoprávní školu je třeba vnímat jako součást snah stabilizovat výsledky buržoazně revolučních změn v hospodářsky rozvinutých společnostech, k nimž došlo v první polovině 19. století.

ideál správného a spravedlivého se v této dynamice stále znovu hledá, přesněji hledá ho soudce při svém rozhodování. Předem stanoveno je relativně málo jednoznačných pravidel a z toho vyplývá určitá nižší míra právní jistoty. Nebezpečí, že soudce bude podléhat zájmu jedné ze stran, by měla zabránit detailní procesněprávní úprava. Jednou ze zásadních doktrín této koncepce je právo na spravedlivý proces, na zachování řádného zákonného postupu (due process of law). Je zde rovněž zaveden a široce uplatňován porotní systém, na základě kterého se rozhoduje podle nejlepšího vědomí a svědomí členů poroty.

Základní principy právního státu

Jak bylo zmíněno výše, koncepce kontinentálního právního státu prošla v 1. polovině 20. století značným otřesem, neboť totalitní režimy se dostávaly k moci často zcela legálním způsobem, v souladu s platnými zákony („stačí dodržování formálních pravidel tvorby právních norem, obsah pak může být jakýkoli“), proto se po druhé světové válce vytváří **materiální koncepcí právního státu** (jako protiklad k formálnímu právnímu státu, jež umožnil výše uvedené negativní jevy). Mezi základní jeho principy patří:

1, suverenita lidu – ztělesňuje v sobě svrchovanost občana a jeho prioritu před státem. Vyjadřuje zásadu, že **legitimním zdrojem svrchované státní moci je vždy lid**. Státní moc možno vykonávat jedině prostřednictvím orgánů od lidu odvozených. Tato zásada je vyjádřena v článku 2 odstavci 1 Ústavy:

čl.2

(1) **Lid je zdrojem veškeré státní moci;** vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

(2) Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.

(3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.

(4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Není zde sice explicitně řečeno „lid je suverénní“, nicméně smysl formulace je zcela jednoznačný. Není zde tedy žádná jiná moc, která by měla jiný zdroj nežli lid – např. šlechta, panovník, proletariát, církev, či politická strana.²

Státní moc je možno vykonávat jedině prostřednictvím orgánů od lidu odvozených přímo (lid volí parlament) **nebo zprostředkovaně** (lidem volený parlament volí prezidenta), a tím legitimovaných k jejímu výkonu. Odchytkou od tohoto pravidla je způsob výkonu státní moci přímo lidem samotným (čl. 2 odst. 2 – viz výše) – tedy pokud se lid vyjádří k určité věci přímo prostřednictvím referenda.³

Z principu suverenity lidu vyplývá tedy to, že zdrojem svrchované státní moci je vždy lid a státní orgány nemohou vykonávat moc, která by nepocházela od lidu.

2, Záruky základních lidských práv a svobod

Tento princip velmi úzce souvisí s principem předchozím. Nadřazenost občana nad státem dokládá a stvrzuje existence ústavního kodexu základních lidských práv a svobod politických práv občanů, o kterých čl. 1 Listiny říká: „Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“. **Důležitost lidských práv v právním státě zakotvuje i čl. 1 Ústavy, když jako jednu ze základních charakteristik České republiky uvádí, že je „demokratickým právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana“.**

Právní stát lidská práva a základní svobody nejen ústavně zakotvuje, ale poskytuje právním subjektům i efektivní ochranu těchto práv a svobod před

---

² Např. Ústava z roku 1960 stanovila, že zdrojem veškeré moci není lid jako celek, ale pouze „pracující lid“: čl.2

(1) *Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu.*

³ Ve skutečnosti, že v Česku doposud nebyl přijat ústavní zákon o **referendu**, lze spatřovat jedno velké nenaplnění ústavního pořádku (s referendem počítá rovněž i Listina základních práv a svobod, která ve svém článku 21 odstavci 1 říká: „Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“). Doposud byl přijat pouze zákon o místním referendu (zákon č. 298/1992 Sb.), který upravuje referendum na úrovni obcí. Celorepublikové referendum se sice v minulosti již jednou konalo, a to sice o vstup České republiky do Evropské unie, avšak to bylo referendum jednorázové (ad hoc), upravené zvláštním zákonem, přičemž tento zákon nelze využít pro jakékoli další referendum.

nezákonnými zásahy jiných právních subjektů a státu do těchto práv a svobod a vytváří podmínky pro jejich reálné naplnění.

Úcta k lidským právům je pak východiskem pro rozhodování orgánů států, což dokládá např. i čl. 85 odst. 2 Ústavy, v němž je obsažen slib ústavního soudce:⁴

Čl.85

(1) Složením slibu do rukou prezidenta republiky se soudce Ústavního soudu ujímá své funkce.

(2) Slib soudce Ústavního soudu zní: "Slibuji na svou čest a svědomí, že **budu chránit neporušitelnost přirozených práv člověka a práv občana**, řídit se ústavními zákony a rozhodovat podle svého nejlepšího přesvědčení nezávisle a nestranně."

(3) Odmítne-li soudce složit slib nebo složí-li slib s výhradou, hledí se na něho, jako by nebyl jmenován.

3, Princip dělby moci

Dělba moci je vyjádřením požadavku směřujícího k zabránění koncentrace a zneužití moci, která by mohla vést ke zvlí, bezpráví a faktickému popření právního státu. K řádnému výkonu státní moci a její kontrole pak slouží zejména uplatnění mechanismu dělby moci teoreticky formulovaného Ch. Montesquieum ve svém díle Duch zákonů z roku 1748.

Ten rozdělil státní moc na moc **zákonodárnou**, **výkonnou** a **soudní**, přičemž jednotlivé moci jsou navzájem samostatné, oddělené a nezávislé, vykonávané v jednotlivých oblastech odlišnými jedinci nebo sbory za účelem zabránit zneužití státní moci a umožnit její kontrolu.

Princip dělby moci se často spojuje se systémem vzájemných brzd a vyvažování, jenž má zabránit tomu, aby jedna z mocí mohla získat dominantní postavení a tohoto postavení zneužít. V systému (nejen české) parlamentní republiky je tento princip poněkud oslaben – např. v USA je samostatně volen prezident (představitel výkonné moci) i Kongres (zákonodárná moc), zatímco v Česku volí prezidenta parlament, nikoli přímo lid.

---

⁴ V tomto slibu ústavních soudců jsou zdůrazněna přirozená práva (zmnil jsem je i výše v souvislosti s Kantem), tedy práva, jejichž existence nezávisí na nějakém písemném vyjádření v zákoně, která existují nezávisle na vůli člověka či zákonodárce; jejich zdrojem může být Bůh, jiní považují za jejich zdroj lidskou přirozenost. Jejich význam je zde podtržen skutečností, že jsou zmíněna na prvním místě ještě před ústavními zákony.

Stručná charakteristika jednotlivých mocí:

a) zákonodárná moc – rozumí se pravomoc vydávat prvotní právní předpisy – tedy zákony. Tato moc přísluší dvoukomorovému parlamentu. Ústava mu svěřuje vedle moci zákonodárné rovněž i moc ústavodárnou.

b) výkonná moc – orgány mocí výkonné jsou Ústavou a zákony nadány k tomu, aby prováděly, vykonávaly státní moc, zejména aby prováděly zákony. Podle Ústavy tvoří výkonnou moc prezident a vláda. ČR je založena na kontinentálním principu parlamentní formy vlády, proto je moc výkonná, resp. její část – vláda – ústavně odpovědná moci zákonodárné, resp. opět její části – Poslanecké sněmovně.

c) moc soudní je pak představována nezávislými soudy, které v systému kontinentálního práva právo netvoří, nýbrž „pouze“ nalézají. Jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

4, Vázanost státu právem (zásada legality)

Povaha právního státu vyžaduje, aby všechny formy státní moci byly limitovány ústavou a zákony. Již u principu suverenity lidu jsme zmínili článek 2 odst 3, podle kterého je **státní moc možno uplatňovat jen v případech v mezích a způsoby, které stanoví zákon**. Moc zákonodárná je vázána ústavou, moc výkonná a soudní ústavou a zákony. Tento požadavek však sám o sobě není dostačující; jde o to, aby

a) **v právním státu právní normy svými ustanoveními obsahově limitovaly míru zásahů státní moci do sféry svobody občanů**, zejména pak do oblasti lidských práv, zakazovaly státním orgánům uplatňovat určité pravomoci, resp. je uplatňovat určitým postupem,

b) na druhou stranu však **musí upravovat určité sféry společenského života důležité pro fungování právního státu** (např. pravidla volného trhu, oblast sociální politiky apod.).

Právní stát tedy takto vystupuje jednak jako vyjádření liberálních snah o minimální stát, který nijak netlumí aktivity občanské společnosti, avšak při zajištění veřejných zájmů občanů a společnosti. **Míra svobody občanů přitom ale představuje prvotní kritérium a**

hledisko právního státu. Veškeré státní moc je vázána úctou k právům a svobodám člověka a občana, což je vyjádřeno hned v čl. 1 Ústavy:

Čl.1

(1) Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát **založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.**

(2) Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.

Jak již bylo zmíněno výše, tak řada autoritářských či dokonce totalitních režimů se k moci dostala zcela legální cestou za dodržování stávajících platných zákonů, přičemž posléze začala nabourávat základní principy demokratického státu. Tomu mají zabránit ustanovení, která odkazují nad oblast „pouhých“ zákonů, jak je tomu např. v článku 9 Ústavy:

Čl.9

(1) Ústava může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony.

(2) **Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.**

(3) Výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu.

5, princip právní jistoty

Princip vyjadřuje možnost předvídat postup státních orgánů ve vztahu k právnímu subjektu a možnost předvídat při jejich rozhodování v konkrétním případě možné varianty rozhodnutí. **Znamená vyloučení nahodilosti a zvláště ze strany státních orgánů, což vytváří jistotu právního postavení občana.** V souladu s tímto principem by měly být právní normy dostatečně jasné, neměly by zahrnovat neurčité pojmy vágního obsahu, které by bylo možno vykládat různými způsoby. **Subjekt práva musí mít možnost zjistit, podle jakých pravidel se má, může nebo musí v daném okamžiku chovat.**

6, princip zákazu retroaktivity

Velmi úzce souvisí s předchozím principem. Právní normy by neměly působit zpětně do minulosti, výjimka stanovena pouze v Listině základních práv a svobod v oblasti trestního práva:

Čl.40

(...)

(6) Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

7, princip kontroly ústavnosti cestou ústavního soudu a zákonnosti cestou i obecných soudů

Tento princip je vyjádřen v následujících člancích Ústavy:

Čl.87

- (1) Ústavní soud rozhoduje
- a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem,
  - b) o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem,
- (...)

Čl.95

(1) Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.

(2) Dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu.

8, princip nezávislosti soudů a soudců

Je vyjádřen v čl. 81 a čl. 82 odst. 1 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod:

Čl.81

Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy.

Čl.82

(1) Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.

(2) Soudce nelze proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu; výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon.

(3) Funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu ani s jakoukoli funkcí ve veřejné správě; zákon stanoví, se kterými dalšími činnostmi je výkon soudcovské funkce neslučitelný.

Podaný výčet principů materiálního právního státu rozhodně nelze považovat za konečný, některé spolu velmi úzce souvisí, různí autoři mohou uvádět různě modifikované přehledy principů právního státu.

Použitá literatura:

FILIP, Jan: Ústavní právo 1. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk 1999.

GERLOCH, Aleš: Teorie práva. Dobrá Voda: A. Čeněk 2000

HARVÁNEK, Jaromír a kol.: Teorie práva. Brno: Masarykova univerzita 2001.

Moc zákonodárná, výkonná a soudní a jejich orgány; legislativní proces

Dělba moci - dělba moci je vyjádřením požadavku směřujícího k zabránění koncentrace a zneužití moc, která by mohla vést ke zvládnutí, bezpráví a faktickému popření právního státu; k tématu dělby moci viz také první přednáška

Čl.2 Ústavy

(1) Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Moc zákonodárná

Ústavní úprava postavení a fungování parlamentu obsažena zejména v hlavě druhé, tj. v článcích 15 – 53, ale i na dalších místech.

Při tvorbě ústavy zvolena forma dvoukomorového parlamentu.

Zákonná úprava fungování obou komor je obsažena v zákoně číslo 90/1995 Sb., o **jednacím řádu Poslanecké sněmovny** a v zákoně č. 107/1999 Sb., o **jednacím řádu Senátu**.

Zákon o zásadách jednání a styku Poslanecké sněmovny a Senátu (tzv. stykový zákon) – měl by obsahovat zejména proceduru svolání společné schůze komor, volbu prezidenta na společné schůzi komor a součinnost komor při projednávání návrhů zákonů a mezinárodních smluv. **Navzdory čl. 40 Ústavy doposud nebyl přijat.**

Hodnotíme-li postavení nejvyšších orgánů ČR, můžeme konstatovat, že Česká republika je **parlamentní republikou** – jediným přímo voleným ústředním orgánem je Parlament, od jehož složení, resp. od složení Poslanecké sněmovny, je odvozeno složení vlády. Nově bude přímo volen i prezident republiky.

Rovnováha moci zákonodárné a výkonné není založena na tom, že jsou vytvářeny odděleně, nýbrž na tom, že vláda je odpovědná parlamentu, který je volen na časově omezené období, je parlamentem odvolatelná (institut vyslovení důvěry a vyslovení nedůvěry) a přitom parlament je rozpustitelný.

Komorou, která kontroluje vládu, je Poslanecká sněmovna (PS) – jednak prostřednictvím vyslovení důvěry, jednak prostřednictvím řady dalších mechanismů.

Zákonodárná pravomoc – je základní funkcí parlamentu, pouze ten má výlučné právo přijímat zákony, tedy primární všeobecně závazné právní předpisy.

Další pravomoci – vyjadřovat souhlas s mezinárodními smlouvami

pravomoc PS přijímat státní rozpočet

pravomoci týkající se bezpečnosti státu, vyhlášení válečného stavu, souhlas s vysláním ozbrojených sil mimo území státu apod.)

kreační a kontrolní pravomoci (volba prezidenta, vláda odpovědná PS, žaloba senátu pro velezradu atd.)
komunikační funkce – parlament se může vyjadřovat k jakékoli otázce, usnášet se na různých doporučeních vládě, požadovat vypracování určitých dokumentů vládou apod.

Dvě komory parlamentu:

a) Poslanecká sněmovna

200 poslanců, voleni na čtyři roky

Možnost rozpuštění – viz čl. 35

Zasedání trvá po celé volební období, zasedání musí svolat prezident nejpozději na 30. den po volbách, pokud ne, sejde se tento 30. den; zasedání se skládá z jednotlivých schůzí, jejichž svolání je v pravomoci předsedy PS (naplánováno dopředu, vedle toho i mimořádné schůze, pokud o to požádá pětina členů komory

Schůze komor jsou veřejné, ale PS se může usnést, že schůze nebo její část bude neveřejná, **hlasování o zákonech je vždy veřejné**

b) Senát

81 senátorů, voleni na 6 let, každé dva roky se volí 1/3 senátu (27 senátorů)

Senát má stálé zasedání, neboť senát se obnovuje vždy z jedné třetiny a je nerozpustitelný

Schůze svolává předseda Senátu

Usnášení komor a hlasování (čl. 39)

Kvorum pro běžné usnesení sněmovny je přítomnost jedné třetiny členů

Většina potřebná k přijetí zákona, kvalifikované většiny – viz čl. 39 odst. 3 a 4

Status poslance a senátora

- mandát vzniká zvolením, náhradník poslance okamžikem uprázdnění mandátu.

- povinnost složit slib – čl. 23

- zánik mandátu – čl. 25

- obsah mandátu – volný mandát – čl. 26, osobně, nelze zastoupení

- právo účastnit se jednání, právo požadovat informace od členů vlády

- zvl. oprávnění podávat interpelace - čtvrtek odpoledne, forma kvalifikovaného dotazu položeného členem P. = jedna z forem parlamentní kontroly vůči vládě. Ústně (2 minuty + 1 min. doplňující otázka) či písemně

- právo zdržovat se v parlamentních klubech – předsedové klubů určitá privilegia při jednání PS (mohou mluvit kdykoli o to požádají), finanční příspěvek, místnost v prostorách komory

Záruky výkonu mandátu

poslanecká imunita

a) tzv. indemnita – trestný čin vůbec nebyl spáchán čl. 27/1 a 2 Ústavy

b) procesněprávní imunita – čl. 27/4

Zákonodárny (legislativní) proces

- **upraven především v hlavě druhé – moc zákonodárná, čl. 41 - 52**

- moc zákonodárná patří Parlamentu, tedy oběma komorám, ty ale nejsou v rovném postavení, slabší úloha senátu

Subjekty zákonodárné iniciativy – čl. 41

preferencie vlády

Legislativní pravidla vlády – upravují postup vlády, ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy při přípravě právních předpisů, např. návrhů zákonů.

Moc výkonná

a) Prezident republiky

- postavení poněkud netypické, neboť je neodpovědný z výkonu funkce, avšak i v těch oblastech, kde za jeho rozhodnutí neodpovídá vláda (tzn. kde není k platnosti rozhodnutí třeba spolupodpisu předsedy vlády)

- na parlamentní republiku až neobvykle silné postavení, vyplývá z naší prvorepublikové tradice

- **neodpovědnost** = „nemusí skládat nikomu účty“, není nikdo, komu by se musel zodpovídat, kdo by ho mohl eventuálně odvolat apod., toto však částečně mění poslední novela Ústavy, která ale zčásti nabude účinnosti až v první polovině roku 2013

- čl. 63 – pravomoci prezidenta, ke kterým je třeba spolupodpis předsedy nebo jím pověřeného člena vlády (odst. 4)

- postavení dotvářeno i tradicemi a obyčejí – např. slavnostní fanfáry, právo být uváděn vždy na prvním místě...

- imunita prezidenta – čl. 65

odpovědnost pouze za velezradu – čl. 65/2, čl. 87 odst. 1 písm. g)

Základní pravomoci: čl. 62 a 63

Vznik funkce – složením slibu, slib do rukou předsedy Poslanecké sněmovny

b) Vláda

- skládá se z předsedy, místopředsedů vlády a ministrů

- vyslovení důvěry – čl. 68 odst. 3 a 4

- vyslovení nedůvěry – čl. 72

- oprávnění vydávat nařízení vlády k provedení zákona – čl. 78

Moc soudní

a) **Ústavní soud** – 15 soudců, kteří jsou jmenováni na 10 let

- pravomoc – čl. 87, významná pravomoc rozhodovat o zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení

b) soudy

- soustava soudů:

okresní soudy

krajské soudy

vrchní soudy (dva – Praha, Olomouc)

Nejvyšší soud (Brno)

Nejvyšší správní soud (Brno, vrcholný soudní orgán v věcech správního soudnictví).

V Praze odlišné názvosloví: obvodní soudy (namísto okresních), městský soud (namísto krajského), podobně je v Brně Městský soud (namísto okresního).

Základní pojmy teorie práva

Teorie práva je vědní obor zabývající se pozitivním právem a právní filozofií.

Předmětem teorie práva je veškeré právní jevy. Tedy především samotné právo jakožto normativní systém, tedy jako množina právních norem (objektivní právo). Dále se zabývá právními vztahy.

Ve společnosti funguje vícero normativních systémů, nikoli pouze právo (např. morálka, náboženství apod.), od neprávních normativních systémů se právo liší tím, že

- a) má státem stanovenou nebo uznanou formu (pramen práva),
- b) opírá se o státní donucení (zákonné prostředky státních orgánů, které používají v případě porušování práva),
- c) státní moc zabezpečuje jednotu práva na daném státním území.

Norma obecně - v nejširším slova smyslu vyjádřením toho, co býti má.

Právní norma – státem vydávané a jím chráněné obecně závazné pravidlo chování, které zakládá práva pro účastníky společenských vztahů určitého druhu a ukládá jim právní povinnosti

Znaky právní normy:

- a) Normativnost – příkazy, zákony, oprávnění
- b) Závaznost – subjekt právního vztahu si nemůže rozhodovat o tom, zda-li pravidlo chování dodrží, či nikoliv.
- c) Obecnost – znamená to, že se vztahuje na neurčitý počet případů k neurčitému počtu subjektů.
- d) Státní donucení – je znak právní normy, který ji odlišuje od ostatních norem
- e) Státem stanovená forma – publikováno ve formě zákona, ústavy, vyhlášky.

Právní norma je označení pro jeden obecný příkaz, zákaz nebo dovolení vyplývající z právního řádu včetně nástrojů a zmocnění k jeho dosažení nebo vymáhání. Zpravidla právní předpis (například zákon, vyhláška apod.) obsahuje mnoho právních norem, některé právní předpisy neobsahují žádnou právní normu (například deklarativní zákony, jako je lex Beneš nebo zákon o protiprávnosti komunistického režimu) nebo obsahují jen neúplné právní normy.

Tzv. lex Beneš jako příklad zákona neobsahujícího žádnou právní normu:

ZÁKON č. 292/2004 Sb. ze dne 13. dubna 2004 o zásluhách Edvarda Beneše

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

§ 1

Edvard Beneš se zasloužil o stát.

§ 2

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

Obvykle není právní norma v předpise uvedena jako souvislá část textu, ale je třeba ji z různých částí textu nebo různých předpisů extrahovat.

Struktura právních norem

Právní norma zpravidla bývá pojímána jako soustava tří navazujících složek (částí): dispozice, hypotézy a sankce

Dispozice je vyjádření příkazu, zákazu, dovolení nebo práva (nároku).

Hypotéza je podmínka, která personálně (vymezením povinné osoby), lokálně (místním vymezením), temporálně (časovým vymezením) a (nebo) modálně omezuje platnost dispozice.

Sankce je vlastně další dispozicí, která se uplatní v případě, že osoba, již vyplývá závazek ze základní dispozice, jej nesplní. Sankcí může být například trest, výchovné nebo ochranné opatření, náhradní závazek anebo částečné nebo úplné přenesení původního závazku na jinou osobu.

Sankce může být uvedena přímo u textu dispozice, k níž se vztahuje, nebo v samostatné části právního předpisu nebo v samostatném právním předpisu. Právní normy, k nimž nelze žádnou (účinnou) sankci přiřadit, se někdy označují jako nedokonalé (lat. lex imperfecta).

Druhy právních norem:

a) podle způsobu vymezení pravidla chování

příkazující - určují jak se chovat

zakazující - zakazují určitý druh chování

opravňující - dovolují určitý druh chování (§ 29, § 436 občanského zákoníku)

doporučující - stanovují doporučení, ale v právním řádu nejsou příliš časté

teleologické (finální) vyjadřují účel nebo cíl, kterého má být dosaženo, ale nestanovuje, jak jej dosáhnout. Čili volba prostředků je zpravidla ponechána adresátovi.

b) podle stupně závaznosti

kogentní (kategorické) - jsou formulovány natolik imperativně, že nedávají žádný prostor po vůli adresáta normy. Ten musí přesně ustanovení normy naplnit. Toto je typické pro oblast veřejného a procesního práva. (§ 46, § 479 obč. zák.)

dispozitivní - buď vůbec nestanoví pravidlo chování nebo ho stanoví podpůrně, tzn. subjekty práv. vztahu si vlastní dohodou stanovily určili pravidlo chování; pokud si ho nestanovily, nastupuje podpůrné ustanovení příslušné podpůrné právní normy. Toto je typické pro oblast soukromého práva. (§ 678, 507, § 545 obč. zák.)

c) podle použité legislativní techniky

taxativní - vylučují možnost použití ustanovení, které je vně normy. Tzn. má přesné, úplné a konečné vymezení

demonstrativní - příkladné vymezení, vyjádřeno slovy zejména, apod.,

Časová působnost právních norem

Tři důležité okamžiky z hlediska počátku působení právní normy – schválení, platnost a účinnost.

V okamžiku **schválení** zákonodárcem již norma existuje, ví se o ní, avšak ještě není součástí platného právního řádu, **platnou** se stává až okamžikem publikace (resp. vyhlášení = synonyma, objevuje se i výraz rozeslání). Takto to stanovuje čl. 52 Ústavy: K platnosti zákona je třeba, aby byl vyhlášen. Způsob vyhlášení stanoví zákon. Tímto zákonem je zákon č. 309/1999 Sb., o sbírce zákonů a sbírce mez. smluv

V § 3 stanovuje, kdy se zákon stává účinným:

§ 3

Platnost a účinnost právních předpisů

(1) Právní předpisy nabývají platnosti dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů.

(2) Dnem vyhlášení právního předpisu je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, uvedený v jejím záhlaví.

(3) Pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývají právní předpisy účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti, nejdříve však dnem vyhlášení.

(4) Právní předpisy uvedené v § 1 odst. 1 písm. d) a e) mohou být vyhlášeny nejdříve dnem, v němž je vyhlášen zákon, k jehož provedení jsou vydány; účinnosti mohou nabýt nejdříve dnem, k němuž nabývá účinnosti zákon, k jehož provedení jsou vydány.

Dobu mezi platností a účinností zákona nazýváme **legisvakanční lhůtou** („prázdniny zákona“). Obecně je tedy tato lhůta 15 dnů. Pokud je jiná, bude uvedena jako úplně poslední paragraf zákona na samém konci – viz např. správní řád.

Až účinná právní norma může vyvolávat účinky zamýšlené zákonodárcem, zakládat práva a povinnosti adresátů právní normy.

Př.: zákonodárce schválí novelou trestního zákona novou skutkovou podstatu trestného činu – pokud se takového skutku někdo dopustí sice po vyhlášení ve sbírce zákonů (tedy po okamžiku, kdy se zákon stane platným), avšak před stanovenou účinností, není to trestný čin, bylo to v období určenému k seznámení s právní normou.

Zpětné působení = retroaktivita

Právní norma působí do budoucna (pro futuro), přičemž zpětné působení je přípustné zcela výjimečně.

Retroaktivní právní norma vyvolává následky těch právních skutečností, které byly dovršeny před datem její účinnosti. Retroaktivitu výslovně připouští čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod:

6) Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Pozdější norma, která stanovila mírnější trest působí tedy retroaktivně, avšak je to výjimka, běžné retroaktivní působení právních norem by bylo v rozporu s principem právní jistoty, tedy jedním ze základních principů právního státu. Jedinec si musí být jistý, že jedná v souladu se zákonem a že jeho jednání nebude v budoucnu posuzováno jiným způsobem, podle pozdější právní normy.

Právní teorie odlišuje dva druhy retroaktivity:

- a) **pravá** – právní vztahy dřívější se zcela a úplně řídí novou právní úpravou
b) **nepravá** – otázky vzniku právního vztahu jsou posuzovány podle staré právní úpravy, obsah pak po nabytí účinnosti nové právní normy se řídí touto novou.

Př. nepravé retroaktivity: výpověď z nájmu bytu – nyní možno jen z důvodů, které jsou stanoveny v občanském zákoníku, připravovaný nový občanský zákoník obsahuje ustanovení, že lze nájem vypovědět i bez důvodu. Pokud tedy po účinnosti nového obč. zákoníku dá někdo výpověď bez udání důvodu, bude to v souladu s právem i v případě, že se bude jednat o smluvní vztah vzniklý za působnosti starého obč. zákoníku, kdy smluvní strany netušily, že jednou bude možno vypovědět nájem i bez udání důvodu.

Systém práva:

a) právní norma

b) právní institut - soubor právních norem upravujících určitou otázku, například institut promlčení (v občanském právu), institut obhajoby (v trestním řízení)

c) právní odvětví

ad c) právní odvětví – souhrn právních norem upravujících určitý okruh společenských vztahů. Každé právní odvětví má zpravidla jeden či dva právní předpisy, které mají dominující úlohu.

Veřejné a soukromé právo:

„Veřejné právo je to, které vyjadřuje zájmy státu, soukromé to, které vyjadřuje zájmy jednotlivce“ (římský právník Ulpianus).

Na základě recepce římského práva i dnešní právo rozlišuje právo soukromé a veřejné.

Soukromoprávní odvětví:

občanské právo hmotné
občanské právo procesní
rodinné právo
obchodní právo
pracovní právo
pozemkové právo
mezinárodní právo soukromé

Veřejnoprávní odvětví:

ústavní právo
trestní právo
trestní právo procesní
správní právo
finanční právo
právo životního prostředí
mezinárodní právo veřejné
(církevní právo)

Právo hmotné a právo procesní

Hmotné právo - souhrn pr. norem, které upravují subjektivní práva a povinnosti právnických a fyzických osob. Typický hmotněprávní předpis - občanský zákoník.

Procesní právo - souhrn pr. norem, které upravují procesní postupy, které směřují k uplatňování a ochraně práv stanovených právem hmotným. Typický procesněprávní předpis - občanský soudní řád.

Právní vztahy

- předpoklady vzniku právního vztahu:

- a) právní norma
- b) právní skutečnost

- prvky: subjekt, obsah, předmět (objekt)

subjekty – fyzické a právnické osoby, stát

obsah – souhrn práv a povinností vyplývajících z právního vztahu

předmět – přímý x nepřímý

nepřímý předmět – věci (movité, nemovité), práva (např. pohledávka), jiné majetkové hodnoty (např. know-how)

Právní skutečnosti

- takové skutečnosti, s nimiž normy občanského práva spojují vznik, změnu nebo zánik občanskoprávních vztahů (práv a povinností)

- nejvýznamnější – právní úkony – projevy vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku občanskoprávního vztahu (dvoustranné právní úkony = smlouvy)

- jiné právní skutečnosti:

- a) rozhodnutí státních orgánů
- b) vytvoření věci nebo díla
- c) protiprávní úkony
- d) stavy
- e) události

Čas jako nejvýznamnější právní skutečnost:
prekluze (výjimečně, např. reklamační lhůty) = zánik práva
promlčení = výrazné oslabení práva, obecná promlčecí lhůta 3 roky

Problematika cizinců a azylantů

Mezinárodní ochrana

Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 – Česko je signatářem, vychází z ní český zákon o azylu (zákon č.325/1999 Sb.), řada právních předpisů v oblasti mezinárodní ochrany přijala i EU, která postupně buduje jednotný azylový systém.

Formy mezinárodní ochrany – azyl a doplňková ochrana

Důvody pro udělení azylu:

- a) tzv. „politické“ důvody dle § 12 zákona o azylu

§ 12

Azyl se cizinci udělí, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že cizinec

a) je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo

b) má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.

- b) azyl za účelem sloučení rodiny

- c) humanitární azyl

§ 14

Humanitární azyl

Jestliže v řízení o udělení mezinárodní ochrany nebude zjištěn důvod pro udělení mezinárodní ochrany podle § 12, lze v případě hodném zvláštního zřetele udělit azyl z humanitárního důvodu.

Důvody pro udělení doplňkové ochrany – hrozba tzv. vážné újmy - §14a zákona o azylu

§ 14a

(1) Doplňková ochrana se udělí cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jeho případě jsou důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy podle odstavce 2 a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště.

(2) Za vážnou újmu se podle tohoto zákona považuje

a) uložení nebo vykonání trestu smrti,

b) mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu,

c) vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, nebo

d) pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.

Průběh azylového řízení:

- a) prohlášení o úmyslu požádat o mezinárodní ochranu na cizinecké policii (zpravidla přímo v přijímacím středisku) – policie žadatele poučí, kde může žádost podat, zkoumá legálnost pobytu a případně vydá správní vyhoštění (nemá vliv na řízení o mezinárodní ochraně, vyhoštění je vykonatelné až po skončení řízení), od cizinecké policie dostane vízum),
- b) podání vlastní žádosti o mezinárodní ochranu ministerstvu vnitra v přijímacím středisku (nachází se v Zastávce u Brna, zde má Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR detašované pracoviště), zde je žadatel podroben lékařským vyšetřením a prvním pohovorům s úředníky ministerstva vnitra.
- c) po maximálně několikátýdenním pobytu v přijímacím středisku se žadatel přemísťuje do tzv. pobytového střediska (Kostelec nad Orlicí, Havířov). Zde jsou opět detašovaná pracoviště ministerstva vnitra, žadatel podstupuje další pohovory a čeká na rozhodnutí. Pobytové středisko není uzavřené, žadatel může středisko opustit (opouštění na dobu delší 24 hodin musí dopředu nahlásit), má možnost požádat i o povolení pobytu mimo pobytové středisko a pronajmout si např. byt.
- d) je-li rozhodnutí ministerstva vnitra negativní, žadatel má možnost napadnout rozhodnutí u krajského soudu v rámci správního soudnictví,
- e) pokud soud žalobu zamítne, může žadatel podat proti rozhodnutí soudu tzv. kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu v Brně. Žaloba i kasační stížnost mají odkladný účinek, cizinci je až do právní moci rozhodnutí prodlužováno vízum.

Druhy pobytů dle zákona o pobytu cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999 Sb.)

1. přechodné pobyty

- a) pobyt na vízum do 90 dnů – krátkodobé vízum,
- b) pobyt na vízum nad 90 dnů – dlouhodobé vízum,
- c) pobyt na povolení k dlouhodobému pobytu.

Na krátkodobé vízum cizinec zpravidla přijíždí jako turista, či na návštěvu na základě pozvání. Po příjezdu do ČR zpravidla nelze žádat o jiný druh pobytu, cizinec musí vycestovat.

Pokud má cizinec v úmyslu zdržovat se zde dlouhodobě, rovnou žádá na české ambasádě o dlouhodobé vízum, které se uděluje maximálně na jeden rok (od 1.1.2011 na šest měsíců). Před skončením jeho platnosti pak podá žádost o povolení k dlouhodobému pobytu, další roky již na území pobývá s tímto povolením.

U přechodných pobytů je třeba vždy prokazovat účel pobytu (např. podnikání – živnostenský list, zaměstnání – povolení k zaměstnání atd.)

2. trvalý pobyt – možno požádat po pěti letech pobytu na dlouhodobé vízum a povolení k dlouhodobému pobytu; u tohoto pobytu již není třeba prokazovat účel, cizinec má velkou většinu oprávnění jako čeští občanů (k výkonu práce nepotřebuje pracovní povolení, je v systému veřejného zdravotního pojištění apod.)

Poněkud jiný režim než je uvedeno výše (značně zjednodušený) mají **občané EU a jejich rodinní příslušníci (včetně rodinných příslušníků českých občanů).**

Problematika státního občanství

Dva základní principy nabývání občanství při narození

- a) právo krve – občanství se nabývá podle rodičů,
- b) právo půdy – občanství se nabývá podle místa narození (např. narodí-li se dítě v USA, tak získává americké občanství)

Český zákon č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky uplatňuje **právo krve** – je-li alespoň jeden z rodičů českým občanem, nabývá dítě české státní občanství.

Není vyloučeno, že dítě nabude narozením vícero občanství – např. narodí-li se Češce a Němci dítě v USA, získá hned tři občanství – české, německé a americké.

Nabývání státního občanství

§ 2

Státní občanství České republiky se nabývá

- a) narozením (§ 3),
- b) osvojením (§ 3a),
- c) určením otcovství (§ 4),
- d) nalezením na území České republiky (§ 5),
- e) prohlášením (§ 6, § 18a nebo § 18b),
- f) udělením (§ 7 až 12).

Udělení – způsob, jak může získat české státní občanství cizinec na základě své žádosti

Podmínky pro udělení jsou:

- a) pět let trvalého pobytu na území (možno v některých přesně vymezených případech prominout – např. jedná-li se o manžela či manželku českého státního občana)
- b) pozbytí dosavadního státního občanství
- c) prokázání znalosti ČJ
- d) bezúhonnost
- e) řádné plnění povinností vyplývajících ze zákonem uvedených právních předpisů (zákon o pobytu cizinců, zákon o veřejném zdravotním pojištění, daňové zákony atd.)

Na udělení občanství není právní nárok, i při splnění všech podmínek může ministerstvo vnitra žádost zamítnout.